

ATATÜRK VE AİLE

Doç. Dr. TULİN İÇLİ

Sosyal sistem birbirleriyle ilişkili parçalardan oluşan bir etkileşim sistemidir. Bu sistem içinde her parçanın fonksiyonu vardır. Etkileşim örüntüsü içinde her bir fonksiyon diğer parçaların da fonksiyonlarını yerine getirmelerine katkıda bulunur ve sosyal sistemin bütünleşmesini, sistemin devamlılığının korunmasını sağlar. Parçalardan birindeki değişme diğer parçalarda da değişmeye yol açar, dolayısıyla sistemin tümünde değişme söz konusu olabilir.

Sosyal sistemin parçalarından biri, zaman içinde yapı değişimine uğramış ve bazı fonksiyonlarını toplumun diğer kurumlarına devretmiş olmakla birlikte sosyal yapı için vazgeçilmez konumunu koruyan aile kurumudur.

Ailenin biçimi toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılık gösterebilir, fakat içeriği hep aynıdır: *İNSAN*.

Aile sosyal kurumların en evrenseli ve her toplumda bireyleri en çok etkileyenidir. Diğer sosyal kurumlar örneğin, din, siyaset, eğitim, hukuk ve ekonomi uzun dönemde aile yaşamındaki devamlılığa dayanmışlardır. Aile çocuğun içine doğduğu, ilk sosyalizasyon sürecinden geçtiği toplumun en küçük birimidir¹.

Aile bireyin sadece biyolojik, fizyolojik ihtiyaçlarının karşılandığı bir birim değildir. Çocuğun topluma hazırlanması aile içinde başlar, toplumun diğer kurumlarıyla devam eder.

Ailenin sosyal sistem içindeki yeri ve önemi çok eskiden beri bilinmektedir. M.Ö. 4. yüzyılda Aristoteles, detaylı bir aile tanımı yapmış ve ailede anne-babanın birbirleriyle ve çocuklarla ilişkilerini, babanın aile içindeki rolünü açıklamaya çalışmıştır².

¹ C.C. Harris, *The Family and Industrial Society*, George Allen and Unwin, Londra 1980, s. 85-87.

² Aristoteles, *Politika*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1983, s. 10-13.

J. J. Rousseau, "Bütün toplumların en eskisi ve tek doğal olanı aile topluluğudur" şeklinde aileyi tanımlamıştır. Hatta aileye politik toplumların ilk örneği denilebileceğini öne sürmüştür³.

Daha sonra sosyal düşüncenin gelişim süreci içinde günümüze doğru gelindikçe toplum ile ilgili açıklamalarda aileye giderek daha sık yer verilmiş, ailenin fonksiyonları daha net bir şekilde tanımlanmaya başlamıştır.

Türk sosyologlarından Ziya Gökalp'in sisteminde de aile önemli yer tutar. O'na göre: "Aile milletin küçük bir parçasıdır". Gökalp'e göre, aile toplumun temel unsuru, değerlerin taşıyıcısı ve koruyucusudur. Gökalp aile ile ilgili açıklamalarında kadın hakları ve kadının yetişmesi konularına verdiği önemi de ifade eder⁴.

Günümüzde birçok sosyolog tarafından yapılan aile tanımları ailenin birincil grup özellikleri taşıma, bir etkileşim sistemi olma ve yerine getirdiği fonksiyonlar hususunda birleşirler. Ayrıca sosyal yapının devamlılığının ve sosyal düzenin sağlanmasında ailenin vazgeçilmez olduğu genel kabul görmektedir.

Sanayileşmiş ve sanayileşmekte olan ülkelerde yaygın olarak görülen kısaca anne, baba ve çocuklardan oluşur şeklinde tanımlanan çekirdek ailede çocuk doğduğu andan itibaren aile içindeki bireylerle bir etkileşim süreci içinde sosyalleşmeye başlar. Bir yandan biyolojik ihtiyaçları karşılanırken diğer yandan ait oldukları toplumda ileride üstlenecekleri rollerin, statülerin gereği, iş bölümü, normlar, değerler, gelenek ve görenekler kısaca toplumun kültürü öğretilir⁵.

Sosyalizasyon süreci yardımıyla kültür öğeleri ailede özellikle anne tarafından kuşaktan kuşağa aktarılır. Çocuk bunu büyük ölçüde yaşayarak öğrenir. Aile içinde diğer fertlerin rollerini yerine getirmedeki titizlik ve başarıları, birbirleriyle ilişkileri çocuk tarafından örnek alınır.

Bugün ailenin geleneksel yapıda sürdürdüğü fonksiyonların bir kısmı toplumun başka kurumlarına devredilmiş haldedir. Örneğin, aile artık tek başına yeterli bir ekonomik üretim birimi ve eğitim birimi olmaktan çık-

³ Jean Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, Adam Yayını, Ankara 1974, s. 14-15.

⁴ Nihat Nirun, *Sistematik Sosyoloji Açısından Ziya Gökalp*, Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul 1981, s. 28-29.

⁵ Harry C. Bredemeier ve R.M. Stephenson, *The Analysis of Social Systems*, Holt, Rinehart ve Winston Inc., New York 1962, s. 197.

mış bazı ekonomik ve eğitim faaliyetlerini ilgili kurumlara devretmiştir. Buna rağmen, modern toplum yapısında aile ferdin kişilik gelişiminde ve toplumla bütünleşmesinde çok önemli yer tutan, sevgi, paylaşma, dayanışma, güvenlik duygularının tatmininde rakipsiz ve tartışmasız önemini korumaktadır.

O halde saydığımız ve sayılabilecek birçok fonksiyon özetle tek bir boyuta indirgenmek istenirse, aile ferdi her yönden sosyal yaşama hazırlayan, onu ait olduğu toplumla bütünleştiren, bu yolla makro düzeyde sosyal bütünleşmeyi sağlayan çok önemli bir kurumdur.

Aile içinde her fert ayrı bir öneme sahiptir. Fakat çocuğun yetişme sürecinde ve sağlıklı sosyalizasyonunda annenin rolünün önemi tartışılmaz. Anne sadece çocuğun yetişmesinde değil, aile içinde fertler arasında sağlıklı ilişkilerin kurulmasında da çok önemli bir paya sahiptir. Onun iyi eğitilmiş, aydın bir kişi olması yetiştireceği nesillere de yansıtacak, dolayısıyla topluma iyi yetişmiş bireyler kazandırılacaktır. Sağlam güvenli ilişkilerin hâkim olduğu ailelerden gelen, iyi eğitilmiş anne ve babaların yetiştirdiği, iyi sosyalize olmuş, gelenek, görenek, örf ve âdetlerini iyi bilen kısacası kendi kültürüne yeterince hâkim olan kişiler toplumla bütünleşmekte bir problemle karşılaşmazlar.

Ailenin birey üzerindeki etkisi çok güçlü ve çok yönlüdür. Ebeveynler sadece çocuğun yetişmesinde etkili olmakla kalmazlar, aile içindeki ilişki kalıpları o aileye mensup tüm bireylerin yaşantılarını olumlu veya olumsuz yönde etkiler. Aile içindeki değerler genel kültürel değerlerle aynı yöndedir. Aksi halde uyumsuzluk ve sosyal problemler ortaya çıkar. Çalışmalar toplumda sapmış davranış gösteren veya suç işleyen bireylerin çoğunun ailelerinde de bazı problemlerin varlığını saptamıştır.

Bu gerçek anne ve babanın aile içinde veya aile fertlerinin dışarıda karşılaşabilecekleri problemleri çözümlayebilmeleri, doğru tavır ve karar alabilmeleri için iyi eğitim görmelerinin, aile içinde sağlıklı ilişkilerin kurulmasının ne kadar önemli olduğunu kanıtıyor.

Atatürk, bu konunun önemini farketmiş ve bütün uygulamalarını bu paralelde yapmıştır. Bu nedenle de kadının iyi eğitilmesinin, sosyal yaşamda aktif rol almasının Türkiye'nin sosyal yapısında sağlayacağı yararları şu sözleri ile çok güzel ve açık olarak ifade etmiştir: "Şunu söylemek istiyorum ki, kadınlarımızın umumî vazifelerinde üzerlerine düşen hisselerden başka kendileri için en ehemmiyetli, en hayırlı, en faziletli bir vazife-

leri de iyi anne olmaktır. Zaman ilerledikçe, ilim geliştikçe, medeniyet dev adımlarıyla yürüdükçe, hayatın, asrın bugünkü gereklerine göre evlât yetiştirmenin güçlüklerini biliyoruz. Anaların, bugünkü evlâtlarına vereceği terbiye eski devirlerdeki gibi basit değildir. Bugünün anaları için gerekli özellikler taşıyan evlât yetiştirmek, evlâtlarını bugünkü hayat için faal bir uzuv haline koymak, pekçok yüksek özelliği şahıslarında taşımalarına bağlıdır. Bu sebeple kadınlarımız hatta erkeklerden daha çok aydın, daha çok feyizli, daha fazla bilgili olmaya mecburdurlar. Eğer hakikaten milletin anası olmak istiyorlarsa böyle olmalıdırlar.”⁶

İzmir Kız Öğretmen Okulu'nun açış konuşmasında aynı hususu şu sözleri ile vurgular: “Türk kadınının vazifesi, Türk'ü zihniyetiyle, bazusiyile, azmiyle muhafaza ve müdafaya kadir nesiller yetiştirmektir.”⁷

“Sosyal hayatın kaynağı aile hayatıdır. Aile izaha lüzum yoktur ki kadın ve erkekten kuruludur” diyen Atatürk⁸ “Medeniyetin esası, terakki ve kuvvetin temeli aile hayatındadır. Bu hayatta fenalık muhakkak içtimaî, iktisadî, siyasî aczi mucip olur. Aileyi teşkil eden kadın ve erkek unsurların hukuku tabiiyelerine malik olmaları, aile vazifelerini idareye muktedir bulunmaları lâzimedendir.”⁹ sözleriyle toplumda diğer sosyal kurumlarla ilişki içinde bulunan ailenin yapısında meydana gelen bozulma ve çözümlerin diğer kurumlarda da bozulmaya yol açacağını ve bu yolla toplumun tümünde bir bozulmanın ve bütünlüşme problemlerinin ortaya çıkabileceğini çok güzel bir biçimde ifade ediyor.

Atatürk sadece ailenin sosyal yaşam için önemli bir kurum olduğunu belirtmekle kalmıyor, detaylı bir şekilde bu kurumun kuruluş aşamasından itibaren varolması gerekli ön şartları da belirtiyor. O'na göre, ailenin devamlı olabilmesi için kuruluşunda bazı şartlar varolmalıdır:

1 — Atatürk'e göre: “Evlilikte iyi bir geçimin sağlanması ve devamlı olabilmesi için varolması gereken şartlar incelenip anlaşıldıktan sonra dini, milliyeti, iyiliği, terbiyesi, ahlâkı, âdetleri farklı iki insanın birleşmelerindeki gariplik kadar dikkati çeken bir şey olmadığı kolaylıkla anlaşılıyor”.

⁶ Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Olgaç Matbaası, Ankara 1984, s. 94.

⁷ *Atatürk'ün Kültür ve Medeniyet Konusundaki Sözleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, sayı: 37, Ankara 1990, s. 98.

⁸ Utkan Kocatürk, a.g.e., s. 351.

⁹ *Atatürkçülük*, Genelkurmay Başk. Yayını, 1. cilt, Ankara 1984, s. 326.

2 — ...“Karakter ve ahlâkımıza uygun eş arayalım ve onunla evlenme şartlarını açık ve kesin olarak kararlaştıralım. Ona uymakta kusur edince onun gereğini yapalım. Kadın da böyle hareket etsin.”¹⁰

3 — Aile içinde yeterli ilgi ve şefkat görmüş, sevinç ve üzüntülerini aile fertleriyle paylaşmayı öğrenmiş, kendine güvenli, sağlıklı bir sosyalizasyon süreci ile topluma hazırlanmış bir kişinin yaşamı boyunca karşılaşılabileceği sosyal problemlerle başa çıkabilmesi şüphesiz daha kolaydır. Burada aileye, aile içinde de özellikle kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasında temel öge olan kadına büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu nedenle de özellikle kadının iyi eğitim görmesi, aydın olması gerektiğini Atatürk şu sözleriyle vurgular: “Kadının en büyük vazifesi analıktır. İlk terbiye verilen yerin ana kucacı olduğu düşünülürse bu vazifenin ehemmiyeti lâıyıkıyla anlaşılır. Milletimiz kuvvetli bir millet olmaya karar vermiştir. Bugünün gereklerinden biri de kadınlarımızın her hususta yükselmelerini temindir. Bu sebeple kadınlarımız da âlim ve teknik bilgi sahibi olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün tahsil derecelerinden geçeceklerdir. Sonra kadınlar sosyal hayatta erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin yardımcısı ve koruyucusu olacaklardır.”¹¹

4 — Atatürk, evliliğin, aile yaşamının önemini ve gerekliliğini sık sık vurgularken bu birlikteliğin huzurlu olmasını tavsiye etmiştir. Şu sözleri de evliliğe verdiği önemi açıkça göstermektedir: “Eşini mesut edebilecek herkes evlenmelidir...Çoluk çocuk sahibi olmalıdır...Bana bakmayınız. Bu meselede örnek İsmet Paşa’dır. Benim hayatım başka türlü düzenlenmiştir. Buna rağmen tecrübesini yaptım. Sonradan anladım ki bu iş benim başarabileceğim bir iş değildir.”¹² Atatürk, evliliğini takibeden yıllarda yaptığı yurt gezilerine eşini de beraberinde götürerek Türk toplumuna örnek olmak istemiştir.

5 — Atatürk, aile yaşamını sağlam temellere dayandırmak için uygulamalarını yasalarla güvence altına almıştır. 1926 yılında Medenî Kanun’da yapılan değişikliklerle erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi yasaklanıyor, böylece aile ilişkilerine düzen ve huzur kazandırılıyordu. Ayrıca kadın Evlenme ve Miras Hukuku’nda erkekle eşit hale getiriliyor ve dinî nikâh yerine medenî nikâh şart koşularak evlilik yaşamı süresince olduğu

¹⁰ A.g.e., s. 329.

¹¹ Utkan Kocatürk, a.g.e., s. 98.

¹² Utkan Kocatürk, “Atatürk ve Aile”, *Atatürkçülük*, Genelkurmay Başk. Yayını, 11. cilt. M.E.B. Basımevi, İstanbul 1984, s. 206.

gibi sonrasında da kadın ekonomik ve hukuksal yönden güvence altına alınıyordu¹³.

Toplumun genelinde olduğu gibi aile içinde de huzurun sağlanabilmesi için aile içi ilişkilerin de iş bölümü, karşılıklı saygı-sevgi çerçevesinde düzenlenmesi gereğinin üzerinde duran Cumhuriyet zihniyeti, Atatürk döneminde okullarda okutulan ve Atatürk'ün onayından geçen "Vatandaş İçin Medenî Bilgiler" kitabında şu görüşlere yer vermekte idi :

"Baba, ailenin reisidir. Cemiyete karşı vazife esas olmakla beraber, bir aile babası bu sıfatla bütün ömrünce karısının ve çocuklarının saadeti ile yakından alâkasını muhafaza eder. Aile ocağı babanın her ıstırabını dindirecek bir neşe ve saadet kaynağı olmalıdır. Büyük, küçük ailenin bütün azası babaya hürmet ve minnettarlık hisleriyle bağlanmalıdır. Buna karşı baba en sıkıntılı zamanlarında karısından hürmet ve nüvazisini ve çocuklarından şevkatini esirgememek tahammülünü göstermelidir. Ana, yuvanın reisidir. Aile azasından hepsi saadeti onun ince ve itinalı alâkasına borçludurlar. Türkler "ana hakkı" nı büyük sayarlar. Bu çok yerinde bir telâkkidir. Çocuklar analarını sıcak bir hürmetle kucaklamalıdır.

Kanun, çocuklara kendilerine hayat sebebi olan, kendilerini besleyen, büyüten, okutup yetiştiren baba ve ananın mirasına sahip olmak hakkını da vermiştir. Bu haklar çocuklara, anaya ve babaya karşı çok derin bir vecibe de yükletir.

Baba, ana çocuklarını hayata hazırlamayı vazife bilirler. Fakat hayata hazırlanmış çocuklar da ana, baba hakkını fedakârlıkla çalışarak ödemelidir. Yoksa bu çağdan sonra kendini, ailesine sıkıntı veren bir yük halinde bırakmamalıdır. Bir de çocukların hayatta muvaffakiyetleri yalnız kendi şahısları için değildir, çocuklar yetiştikleri aile ocağının saadet, refah ve bilhassa şerefini yükseltmeyi birinci ve yüksek insanlık borcu bilmelidir.

Cumhuriyet birden fazla kadınla evlenmek fenalığını Türk camiasından kaldırmıştır. Türkiye'de bir erkek yalnız bir kadınla evlenebilir. Ailede kadının haysiyetini çiğneten ve bu sebeple aileyi bir sevgi ve saygı yuvası halinden çıkararak birden fazla kadınla evlenmek faciası yurdumuzda artık tarihe karışmıştır."¹⁴

¹³ Mükerrerem Kamil Su ve K. Su, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Kanaat Yayını, İstanbul 1975, s. 130.

¹⁴ Recep (Peker), *Vatandaş İçin Medenî Bilgiler*, II. Kitap, 1933, s. 259-261.

Görülmektedir ki Atatürk, sosyal yapıda çok önemli gördüğü, değer verdiği aile yapısını Medenî Kanun'la gerçek ve mantıkî kurallara bağlamıştır¹⁵.

Buraya kadar özet olarak vermeye çalıştığımız Atatürk'ün aile ile ilgili fikir ve uygulamaları göstermektedir ki Atatürk'ün yapmaya çalıştığı, amaçladığı şey, kadını ve erkeği ile Türk ailesini sağlam ve mantıkî temellere oturtmak ve onun sosyal bütünleşmede, ülke kalkınmasında aktif rol almasını sağlamaktır.

¹⁵ Utkan Kocatürk, a.g.e., s. 205.